

Az alakzatok (figuratív nyelvhasználat) kérdése a pragmatikában

Pragmatika MA

Nemesi Attila László

PPKE Magyar Nyelvészeti Tanszék

<nemesi.attila@btk.ppke.hu>

1. táblázat.

Az alakzatformák tömör definíciói példákkal

<p>Metafora: egy fogalom kifejezése egy másikkal a köztük lévő analógia, valós vagy vélt párhuzam alapján.</p>	<p><i>Homok a szélben, azt mondod, az vagyok.</i> (Korál: Homok a szélben) <i>Kell egy kis áramszünet időnként mindenkinek.</i> (Hofi Géza: Próbálg meg lazítani!) <i>A szerelemvonatból nincs kiszállás.</i> (Demjén Ferenc: Szerelemvonat)</p>
<p>Metonímia: egy fogalom kifejezése egy másikkal a köztük lévő tér-, idő- és anyagbeli, ok-okozati, rész-egész stb. viszony szerinti érintkezés alapján.</p>	<p><i>Azt beszéli már az egész város, hogy újra dübörög a banda.</i> (Skorpió: Azt beszéli már az egész város) <i>Apám hitte az első éjszakát, apám hitte a gyűrű aranyát.</i> (Zorán: Apám hitte) <i>A házukba költözött egy bitang jó fej. Szédületes jampi – ismerjük el.</i> (Hungária: Multimilliomos jazz-dobos)</p>
<p>Irónia: a kifejezés vagy mondat konvencionális jelentésével ellenkező, azt megkérdőjelező sugallt attitűd (tipikusan kritika, gúny, élcéldés).</p>	<p><i>Trabanton szállni élvezet, gyorsabban száll, mint a képzelet!</i> (Exotic: Trabant) <i>A kocsmában, ott van a nagy élet: tompulnak az agyak, élesek a kések...</i> (Beatrice: Nyolc óra munka) <i>Nevezetes év lett ez az ötvenhárom, győzelmet arattunk a kapitalistákon.</i> (Hobo Blues Band: 6:3)</p>
<p>Hiperbola: a valóságos tényállás túlzó felnagyítása vagy extrém kicsinyítése az adekvátnál végletebb kifejezéssel.</p>	<p><i>Ilyen szép kislány nincs a világon, mint Carolina.</i> (Szécsi Pál: Carolina) <i>Kislány a zongoránál, fehérebb az orgonánál...</i> (Koós János: Kislány a zongoránál) <i>Nem érhet engem semmi rossz, ha átölelsz.</i> (Korda György: Gyöngéden ölelj át)</p>

Litotézis:

a valóságos tényállás alullicítálása, tompítása az adekvátnál enyhébb kifejezéssel (a hiperbola ellentéte).

Az úton még poroszkál, nemde, néhány korosztály!
(Aradszky László: Nem csak a húszéveseké a világ)
Sárika egy kicsikét butácska, de Sárikának a szíve kitárva.
(Illés: Sárika)
Tudom, hogy nem kis butaság, gondolok én mégis rád.
(Zalatnay Sarolta: Hosszú, forró nyár)

Oximoron:

szemantikai ellentmondás jelzői szerkezetben, logikai hamisság (kontradikció) a mondatjelentésben.

Hitem a szerény büszkeség. Békétlen békés nemzedék.
(Máté Péter: Hazám)
Álmodozni rólad édes keserűség.
(Sárosi Katalin, Payer A.: Lehet, hogy túlságosan szerettelek)
Szeretlek is, meg nem is; tudod, így van ez.
(R-GO: Szeretlek is, meg nem is)

Tautológia:

a konvencionális jelentés szintjén információérték nélküli, önismétlő nyelvi alkatából adódóan mindig igaz állítás.

A jövőt nem sejthetem: ahogy lesz, úgy lesz.
(Hollós Ilona: Ahogy lesz, úgy lesz)
Szép volt, ami szép volt, rossz volt, ami rossz volt, csupán a beteg mókus rágódik a múlton. (Csepregi Éva: Kék korszak)
Ébredés, változás, minden új nap új. Ölelj át, mitől félsz ennyi hajnalon túl? (Horváth Charlie: Az légy, aki vagy)

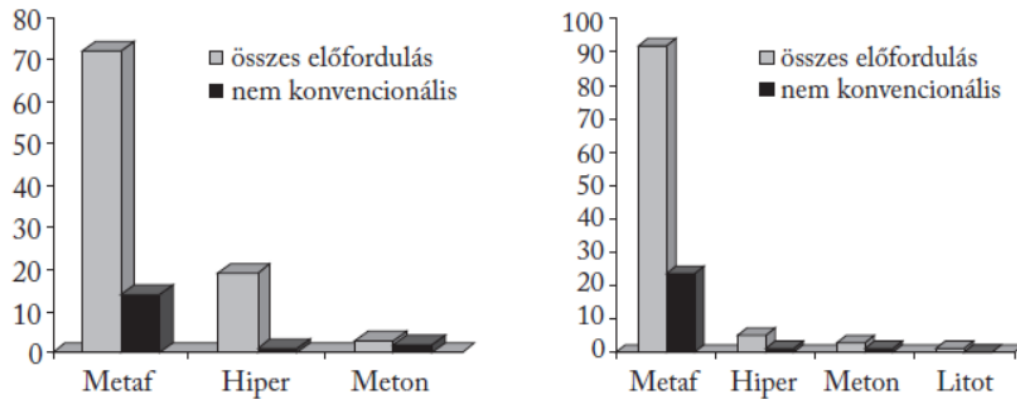
Alakzatprodukción – alakzatomgértés

- **Alakzatgyakoróság:** melyik mennyire gyakori?
- **Alakzattársulások:** mi mivel szokott együtt előfordulni?
- **Miért, mi célból használunk alakzatokat?**
- **Vannak-e egyéni, műfaji különbségek?**

Gyakoriság:

metafora > túlzás > irónia > metonímia > litotész > tautológia > oximoron

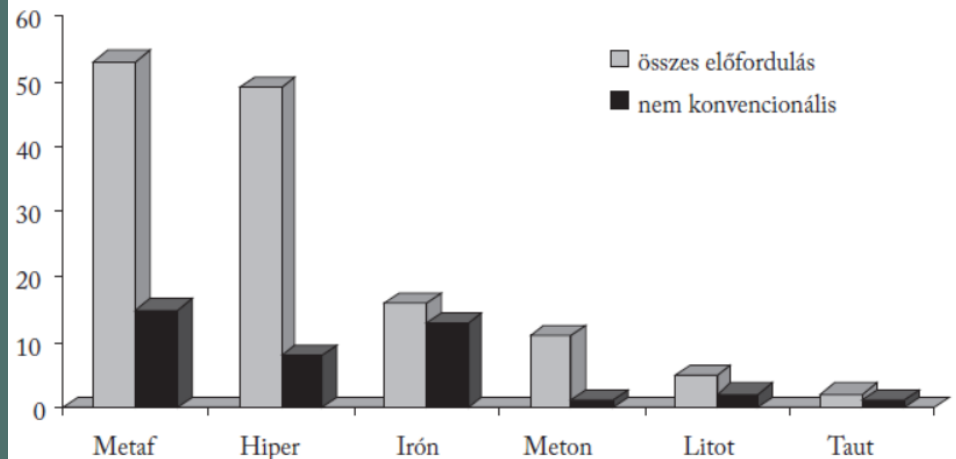
2-3. diagram Az alakzatok száma Vizi E. Szilveszter illetve Schaff Zsuzsa előadásában

← tudományos-ismeretterjesztő előadás

Műfaj szerint változhat a gyakoriság.

4. diagram Alakzatok a *Hyppolit, a lakáj* (1931) c. játékfilmben

A társalgási célok taxonómiája alakzatok szerinti bontásban (Roberts–Kreuz 1994)

<i>Társalgási célok</i>	<i>Alakzatfajták</i>							
	Hiperbola	Litotészs	Írónia	Metafora	Hasonlat	Idióma	Indirekt kérés	Retorikai kérdés
Konvencionális szóhasználat	.22	.13	.06	.24	.06	.38	.14	.11
Eltérés a konvencióktól		.13	.06			.13		.06
Ékesszólás, szónokiasság	.06	.06	.06	.35	.22	.19	.07	
Tréfa, humor	.61	.25	.65		.33	.44	.07	
Az én megóvása		.31	.06			.06	.57	.17
Összehasonlítás				.35	.33			
Ellentétek szembeállítása		.06	.18	.06				
Nyomatékosítás, kiemelés	.67	.31	.35	.24	.11	.31	.07	.28
Alulhangsúlyozás		.75			.11	.06	.07	
Érdekesség	.33	.06	.24	.71	.22	.31		
Gondolatébresztés	.22	.06	.29	.35	.39	.06		.22
Csoportok megkülönböztetése		.06	.12		.06	.13		
Dolgok tisztázása, megvilágítása	.83	.13	.35	.82	.94	.38	.07	.72
Udvariasság		.06				.06	.64	
Figyelemfelkeltés	.11	.25	.18	.12	.11	.13		.17
Pozitív érzelem kinyilvánítása	.11	.31	.18	.06	.06	.19	.21	.28
Negatív érzelem kinyilvánítása	.17	.69	.94		.17	.31		.56
A másik fél tetteinek irányítása			.06			.06	.64	.06
A társalgás szervezése	.06	.13	.18	.06			.21	.39
Egyéb		.19	.06	.12	.06		.14	.17

Megjegyzés: a félkövérrel szedett számok azt jelzik, hogy az adott célt az alanyok legalább egyharmada társította a szóban forgó alakzattal.

□ EGYÉNI KÜLÖNBSÉGEK: SPORTRIPORTEREK ÉS A LITOTÉSZ

K1: — A Milan nyolcadik szöglete. Villannak a vakuk. Rui Costa... *Nem volt bátortalan kísérlet.*

K2: — Roque Junior pedig visszajön. Hát *új brazil csúcsot nem fog dönteni 100 méteren.*

K3: — Pedig azért *nem volt neki diadalmenet* az edzősködés. [...] Ha jól emlékszem, két évvel ezelőtt — két és fél inkább, már tán három is — *a Málaga kispadján azért... nem melegedett meg.*

K3: — Pavón. *Nagyon sok kenyeret nem evett meg* tavasszal már.

K3: — Roberto Carlos... *Ő se a legegyszerűbb megoldást választotta.*

K3: — És jön Kanouté is a Sevillába. *Hát vele se fog gyengülni a csapat,* ez azért sejthető.

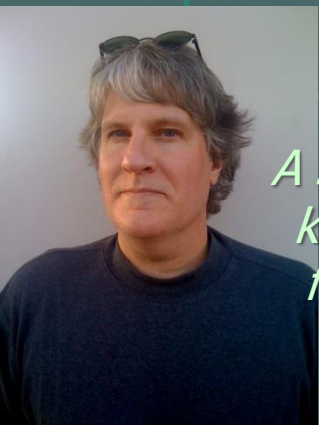
K3: — Raúl. *Túl sokat ő se találkozott a labdával.*

K3: — Ezzel együtt biztos vagyok benne, hogy *nem ízlene nagyon Zidane-éknak vereséggel búcsúzni a szezontól.*

K3: — Marad zárásként szombaton a Bilbao – Barca, tét nélkül. Persze a Barca számára azért lesz egy fontosabb meccs — *egy picikét...* Holnap este a BL-döntő.

Alakzatprodukción – alakzatomegértés

1. A „standard pragmatikai szemlélet”

A szakirodalom „standard pragmatikai szemlélet” címszó alatt tárgyalja a klasszikus pragmatika (Searle és Grice közös nevezőre hozott) alakzatomfelfogását. Raymond W. Gibbs, akitől az elnevezés ered, a következő, egymással összefüggő téziseket tulajdonítja neki:

1. A mondat/megnyilatkozás teljes szó szerinti jelentésének elemzése kötelezően végbemegy még azelőtt, mielőtt az átvitt tartalom hozzáférhetővé válna.
2. A szó szerinti jelentés valamiképpen rossz, hibás, tökéletlen kell, hogy legyen kontextusában, különben a figuratív jelentés keresése el sem indul. A figuratív jelentés nem is érhető el, ha a szó szerintinek van értelme az adott beszédhelyzetben.
3. Az alakzatokat nehezebb mentálisan feldolgozni, mint a szó szerinti kifejezéseket, mivel nagyobb kognitív erőfeszítést (következtetési műveletet) igényelnek a befogadótól.

1. A „standard pragmatikai szemlélet”

Kérdések:

- Mennyire pontos a klasszikus pragmatika iménti jellemzése?
- Lehet-e Searle és Grice felfogását egy kalap alá venni?
- Pszichológiailag reális-e a standard pragmatikai modell?

1.1. Grice implikatúraelmélete

H. Paul Grice
(1913–1988)

Logic and conversation (1967/1975)

A figuratív jelentések társalgási implikátumok (minőségmaxima, a tautológia esetében a mennyiség 1. maximája).

- ❑ Minden figuratív jelentés egyszeri (alkalmi) társalgási implikatúra? (Nem.)
- ❑ A Grice-féle „tesztekkel” (törölhetőség, leválaszthatatlanság stb.) egyértelműen eldönthető, hogy az alakzatjelentés implikatúra? (Nem.)
- ❑ Grice modellje a megértés egész folyamatát magyarázni tudja? (Nem.)
- ❑ A maximák értelmezhetők szükséges és elégséges feltételekként? (Nem.)

1.2. Searle alakzاتفelfogása

John R. Searle
(1932–)

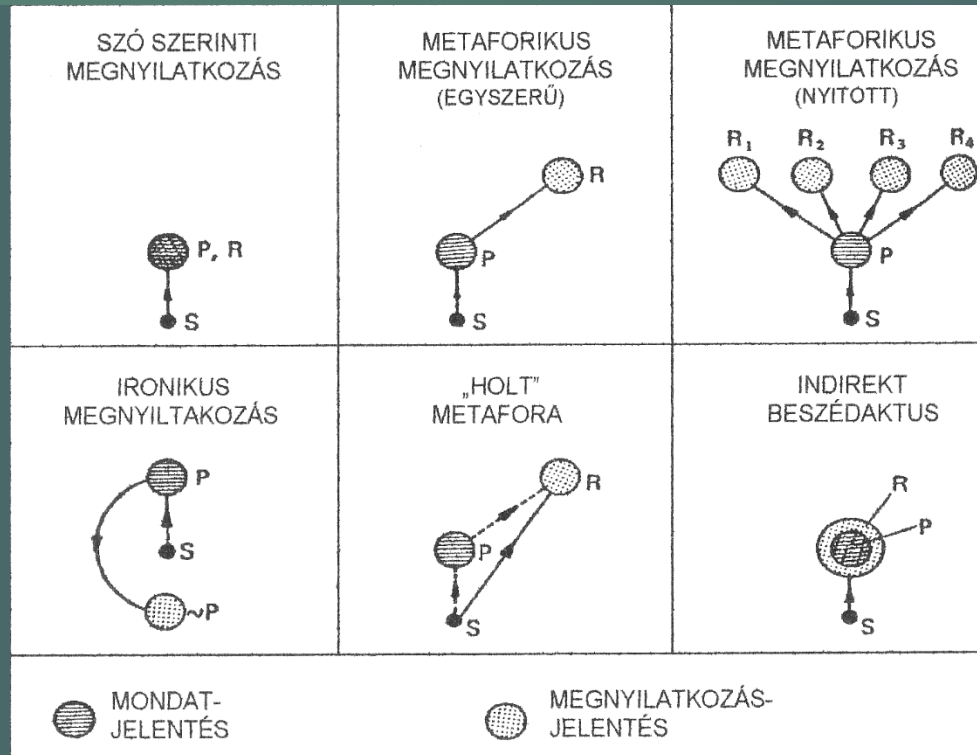
University of California
Filozófia Tanszék

A téma szempontjából
fontos cikkeinek
(Indirect speech acts,
Metaphor, Literal meaning)
gyűjteménye:

*Expression and meaning:
Studies in the theory of
speech acts (1979)*

1.2. Searle alakzاتفelfogása

Searle (1979) ábrája az alakzاتفajtákról

1.2. Searle alakzاتفelfogása

A metafora megértésének 3 fázisa:

1. Léteznie kell valamilyen közös stratégiának (vagy stratégiáknak), amely (vagy amelyek) révén a hallgató képes rájönni arra, hogy a beszélő metaforikusan fejezte ki magát. Van tehát egy jel, egy „kioldó” (trigger); enélkül nem is gondolunk másra, mint a szó szerinti jelentésre.
2. Miután az elme megkapta a jelzést, P -ből bizonyos elvek szerint kikalkulálja R lehetséges értékeit. Searle szerint ezeknek az elveknek a megállapítása a metafora problémájának lényege.
3. További stratégiák vagy elvek működnek közre, amelyek S ismeretében segítenek leszűkíteni a potenciális R -ek halmazát, és föllelni abban a szándékolt aktuális jelentést.

1.2. Searle alakzاتفelfogása

1. A legáltalánosabb „kioldó” stratégia Searle szerint: *„[a]hol a megnyilatkozás szó szerint véve hibás [defective], keress egy olyan megnyilatkozásjelentést, amely eltér a mondatjelentéstől!”*.

A „hiba” lehet nyilvánvaló hamisság, szemantikai képtelenség, a beszédaktus szabályainak vagy a társalgás elveinek megsértése. Searle tudja, hogy ez nem szükséges feltétel; találkozhatunk metaforikus megnyilatkozásokkal, amelyek szó szerint is tökéletesek mindenféle tekintetben.

1.2. Searle alakzاتفelfogása

2. A felismerést követő második fázisban történik a számításba jövő R -opciók feltérképezése egy algoritmus alapján. Ez az algoritmus Searle-nél „elvek” (sajnos nyitott) készlete. Mielőtt listázná őket, megpróbálja körülírni a fő stratégiát:

„[a]mikor azt hallod, hogy »S (egy) P«, R lehetséges értékének megtalálásához nézd meg, miképp lehetne S olyan, mint P, a megfelelő szempont kiválasztásához pedig keresd P kiugró, jól ismert és megkülönböztető jegyeit!”

A keresést nyolc (vagy még több) meghatározott elv könnyíti meg, amelyekből látszik, hogy a $P \rightarrow R$ kapcsolatok nem esetlegesek, hanem szisztematikusak.

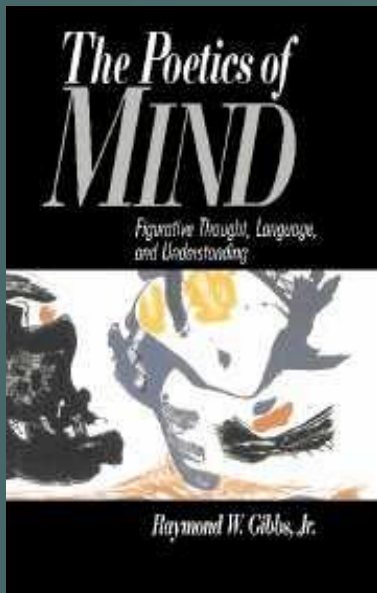
1.2. Searle alakzatfelfogása

3. Bármilyen szerepeljen a P pozíciójában, igen sok kiugró sajátossága lehet, amelyeket a searle-i elvek alapján mind le tudunk vezetni. Miután az algoritmus nem tartalmaz erre nézve semmilyen utasítást, kell egy harmadik fázis, hogy gondoskodjon a legesélyesebb R jelentés azonosításáról. Searle stratégiája ehhez: *„[m]enj vissza az S terminusra, és ellenőrizd, hogy a számos potenciális R -érték közül melyik a valószínű vagy egyáltalán lehetséges tulajdonsága S -nek!”*.

De meg is fordíthatnánk a dolgot: ha adva van az S terminus, gyorsabb és gazdaságosabb mindjárt a P -re vetíteni, és párhuzamos szűkítéssel keresni R értékét, mint kizárólag a P -re fókuszálva végigfuttatni az összes R -variációt, utóbb választva ki belőlük azt, amelyik S -re leginkább ráillik. Egy ilyen alternatíva, amely elveti a searle-i második és harmadik fázis szekvencialitását, nagyobb pszicholingvisztikai támogatást remélhet.

2. Gibbs pszicholingvisztikai kritikája és a közvetlen hozzáférés hipotézise

Legteljesebb
összefoglalása (1994)

Raymond W. Gibbs, Jr.
University of California (Santa Cruz)
Pszichológia Tanszék

*/A Metaphor and Symbol c.
folyóirat főszerkesztője./*

2. Gibbs pszicholingvisztikai kritikája és a közvetlen hozzáférés hipotézise

Gibbs a *kontextualizmus* karakteres képviselője.

A „közvetlen hozzáférés” alternatívája szerint

adott kontextus esetén a megnyilatkozás teljes szó szerinti jelentésének megértése nem szükséges feltétele a nem szó szerinti jelentés elérésének.

Más szóval: a szó szerinti jelentés nem élvez prioritást a figuratív jelentésekkel szemben.

- Ha pedig valóban ezt támasztják alá a laboratóriumi vizsgálatok, ahogy többen is (pl. Glucksberg, Keysar, Recanati) tényként számolnak be róla, akkor kétségessé válik minden olyan elmélet *pszichológiai realitása*, amelyben a szó szerinti kommunikáció normájának megsértése az alakzatinterpretáció első, kötelező állomása.

2. Gibbs pszicholingvisztikai kritikája és a közvetlen hozzáférés hipotézise

Lássunk egy példapárt Gibbs tesztszövegeiből!

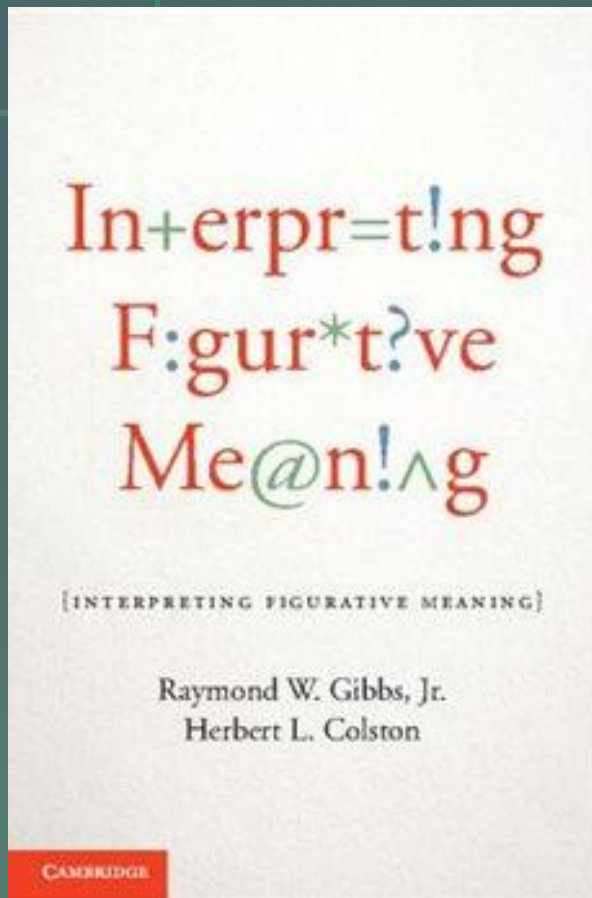
- Gus éppen befejezte a középiskolát, és nem tudta, mihez kezdjen. Egy nap látott egy hirdetést a haditengerészetről. Eszerint a haditengerészet nem pusztán munka, hanem kaland. Gus erre belépett. Nemsokára egy hajó fedélzetén találta magát, amint csupa unalmas dolgot csinál. Egyszer krumplihámozás közben ezt mondta pajtásának:
— *Ez tényleg izgalmas élet.*
- Gus éppen befejezte a középiskolát, és nem tudta, mihez kezdjen. Ezért elment és belépett a haditengerészet kötelékébe. Nemsokára egy hajó fedélzetén találta magát, amint csupa unalmas dolgot csinál. Egyszer krumplihámozás közben ezt mondta pajtásának:
— *Ez tényleg izgalmas élet.*

2. Gibbs pszicholingvisztikai kritikája és a közvetlen hozzáférés hipotézise

Gibbs szerint a közvetlen hozzáférés hipotézis ellen felhozott kifogások nem indokolják annak felülvizsgálatát:

- a direkt feldolgozás nem zárja ki, hogy az emberek adott esetben elemezzék bizonyos aspektusait az *egyes szavak* szó szerinti jelentésének, miközben azonosítják a beszélő szándékát;
- a hipotézisből az sem következik, hogy soha nem tart tovább a figuratív jelentés megértése, mint a szó szerintié – nyilvánvaló, hogy olykor számottevő időt vesz igénybe például egy-egy eredeti (pl. költői) metafora megfejtése;
- az újszerű kifejezések megértése sem azért tart tovább, mert el kell vetni az első fázisban levezetett szó szerinti jelentést, majd megtalálni a kapcsolatot közte és a kontextus között, hanem azért, mert nehéz összeegyeztetni a figuratív jelentést (!) a kontextussal.

Ez az érvelés azonban a *circulus vitiosus* gyanúját kelti, hiszen ha a kontextus befolyásolja a megfelelő jelentés megtalálását, akkor az így nyert (egyébként figuratív) jelentés és a kontextus között aligha lehet össze nem illés!

Gibbs egy nemrég megjelent, Herbert Colstonnal közösen írt könyvében revideálja álláspontját azt hangsúlyozva, hogy egyetlen eddig ismert egyszerű modell, így a közvetlen hozzáférés hipotézis sem képes önmagában számot adni az empirikus vizsgálatok ellentmondásos eredményeiről. Olyan széles elméleti keretet javasolnak, amely számos, a feldolgozást befolyásoló tényezőt figyelembe vesz (pl. eltérő egyéni képességek, nyelv- és műfajspecifikus eltérések, a módszer és azon belül a feladat típusa, amelyet a pszicholingvisztikai kísérletek adatközlőknek meg kell oldaniuk). Valóban sok múlik az alkalmazott módszeren és azon, (mennyire) konvencionális vagy nem konvencionális nyelvi példákkal tesztelik az alanyokat a kutatók.

Rachel Giora: vezérjelentések, többlépcsős értelmezés

Rachel Giora

Tel Aviv University
Nyelvészeti Tanszék

Könyve:

*On our mind:
salience, context, and
figurative language*
(2003)

Prof. Rachel Giora, Ph.D.

Department of Linguistics

Tel Aviv University

Tel Aviv, 69978

Israel

Phone: 972-3-6405024

Fax: 972-3-6405109

Email: giorar@post.tau.ac.il

3. Rachel Giora: vezérjelentések, többlépcsős értelmezés

Láttuk, hogy a pszicholingvisztikai vizsgálatok eredményei ellentmondásosak:

- úgy tűnik, az átvitt szóhasználat némely eseteit már a feldolgozás kezdeti szakaszában nem szó szerint értjük, ha a szövegkörnyezet ennek a jelentésnek kedvez (→ ez az állítás ellentmond a nyelvi bemenet prioritását valló standard pragmatikai modellnek);
- máskor viszont túl gyengének bizonyul a kontextus ahhoz, hogy meggátolja a bele nem illő szó szerinti vagy nem szó szerinti jelentés aktiválódását (→ ez a tény pedig Gibbs közvetlen hozzáférés hipotézisével összeegyeztethetetlen).

3. Rachel Giora: vezérjelentések, többlépcsős értelmezés

A szintézis lehetséges útját Giora mutatta meg pár éve a *vezérjelentés* (most salient meaning) fogalmának bevezetésével és **többlépcsős, moduláris** alapokon nyugvó magyarázatával.

Ahhoz, hogy egy szónak, szószerkezetnek vagy akár mondatnak (l. proverbiumok, helyzetmondatok) valamely jelentése a vezérjelentés rangjára emelkedjen,

- kódolva kell lennie a mentális lexikonban;
- a lexikai egység többi jelentéséhez képest ki kell emelkednie a gyakoriság, a megszokottság, a konvencionális és a prototipikus skáláján.

3. Rachel Giora: vezérjelentések, többlépcsős értelmezés

A vezérjelentés lehet szó szerinti (1–2.) és figuratív (3–4.) is:

- (1a) Hamid Karzai ígéretet tett arra is, hogy *lefegyverez* százezer milicistát.
- (1b) A bizalom és az őszinteség nemre, korra való tekintet nélkül mindenkit *lefegyverez*.
- (2a) A Bing Crosby főszereplésével bemutatott *The king of jazz* című mozifilmben felcsendült Gershwin egyik nagy *slágere*, a Kék rapszódia.
- (2b) Karácsonyi roham az üzletekben – a DVD és a plazmatévé a *sláger*.

3. Rachel Giora: vezérjelentések, többlépcsős értelmezés

A vezérjelentés lehet szó szerinti (1–2.) és figuratív (3–4.) is:

- (3a) Úgy látom, egyetemista létedre nem sok *sütnivalód* van.
- (3b) Szept. 5. „Vasárnapi túra II”, melyet kezdő kerékpárosoknak is ajánlunk. Találkozó: a Mecsek Áruház előtt 9.30-kor. A Kantavári forrásnál szalonnasütés (ha nincs tűzgyújtási tilalom). Mindenkinek legyen *sütnivalója*.

- (4a) A sorozat következő epizódjában Cristobal *kitálat*: mindent elmond Pedrónak arról, mi történt közte és Nadia között.
- (4b) Nyolc órát harangoztak, mikor Vitorisz hazajött; leült, várta a vacsorát. Az asszonynak még nem volt szava hozzá. [...] Károly várt egy pillanatig. Csönd. Akkor vállat vont. [...] S halkan füttyült, míg az asszony *kitálalt*.

3. Rachel Giora: vezérjelentések, többlépcsős értelmezés

Az interpretáció menete, szakaszai:

1/ Az első fázisban a kontextusnak korlátozott szerepe van: először a hallott vagy olvasott megnyilatkozás lexikonban tárolt összetevőinek vezérjelentése vagy vezérjelentései hívódnak elő, amely folyamatra a külső, nem nyelvi információknak nincs közvetlen ráhatása, hiszen azok feldolgozása párhuzamosan, de elkülönült részegységekben zajlik.

A megértés első szakaszában tehát sem a szószerintiség, sem a kontextuális alkalmasság szempontja nem merül fel.

2/ A második lépcsőben megtörténik a kontextusnak a lexikai modul kimenetével való egyeztetése.

A kontextus értelmező funkciója akkor válik meghatározóvá, ha több vezérjelentés verseng egymással, vagy a vezérjelentés nem illeszkedik az adott szövegösszefüggésbe.

3. Rachel Giora: vezérjelentések, többlépcsős értelmezés

Giora modularizmusa némileg eltér a fodori örökségtől:

- *a lexikai hozzáférés mechanizmusa rendezett, a jelentések súlyozva vannak: a vezérjelentéseket gyorsabban elérjük gyakoriságuk, ismerősségük, konvencionális és prototipikus voltuk révén;*
- *a jelentések kiemelkedése és háttérbe szorulása a konvenció és a használat (azaz a kontextus) dinamikus kölcsönhatásának eredménye;*
- *a vezérjelentés kontextusfüggetlensége tehát csak annyit jelent, hogy az aktuális szövegkörnyezetnek nincs szelektív befolyása a lexikai műveletekre a megértés kezdeti fázisában*

(lehet prediktív szerepe: felgyorsíthatja, elősegítheti a megfelelő jelentés kikövetkeztetését akár még azelőtt, hogy magát a nyelvi stimulust észlelnénk – de nincs hatással a lexikális elérésre, következésképp képtelen blokkolni a vezérjelentéseket).

3. Rachel Giora: vezérjelentések, többlépcsős értelmezés

KONKLÚZIÓ:

- ***a pszicholingvisztikai eredmények inkább alátámasztják a standard pragmatikai modellt, semmint romba döntenék,***

amennyiben:

- nem a komplett mondatjelentést, hanem a lexikai jelentést vesszük alapul;
- és elvetjük a szó szerinti jelentés fogalmát, felváltva azt a *konvencionális jelentés* vagy a *vezérjelentés* terminusokkal.

Erős bizonyítékok szólnak ugyanis amellet, hogy a vezérjelentés(ek) aktiválódása, s nem a szó szerinti jelentés azonosítása az első lépcsője a hétköznapi megértésnek.

4. A relevanciaelmélet alakzatfejezete

Az alakzatok relevanciája

- **Jövedelmező-e az átvitt értelem?**
- **Hogyan felel meg a kommunikatív relevancia elvének?**

→ olyan mértékű *extra kognitív hatás*nak kell keletkeznie, amely kárpótolja a hallgatót a nagyobb erőfeszítésért, és amely nem jelentkezne, ha nem éppen úgy fejezné ki magát a beszélő

A trópus fogalmának dekonstrukciója: megkísérlik a metaforáról és az iróniáról kimutatni, hogy kevesebb közük van egymáshoz, mint előbbinek az ún. közelítő vagy „laza”, utóbbinak pedig az ún. visszhangoztatott megnyilatkozásokhoz

Vizsgáljuk meg, vajon

- *a klasszikus retorika szemléletmódja fölött tényleg eljárt-e az idő;*
- *mennyiben tudja a relevanciaelmélet túlszárnyalni a régi retorikát?*

Ütköztessük a két szemléletet a fő gondolatok mentén!

4. A relevanciaelmélet alakzatfejezete

Retorika:

I/a. Világos, hol húzódik a határ a szó szerinti és a nem szó szerinti jelentés között.

Relevanciaelmélet:

I/b. Nem lehet élesen elválasztani a szó szerinti és a nem szó szerinti jelentéseket.

4. A relevanciaelmélet alakzatfejezete

Retorika:

II/a. A szó szerinti és nem szó szerinti megnyilatkozások interpretációja eltér egymástól.

Relevanciaelmélet:

II/b. A szó szerinti és nem szó szerinti megnyilatkozások interpretációja ugyanúgy zajlik.

4. A relevanciaelmélet alakzatfejezete

Retorika:

III/a. A trópusok szó szerint hamisak; hamisságuk felismerése indítja el a specifikus értelmezést a szó szerinti jelentésre támaszkodva.

Relevanciaelmélet:

III/b. A trópusok nem föltétlenül hamisak szó szerint; nem is sértenek semmilyen konvenciót, amelyen megértésük alapulna.

4. A relevanciaelmélet alakzatfejezete

Retorika:

IV/a. A trópusok figuratív jelentése megadható szó szerinti parafrázissal.

Relevanciaelmélet:

IV/b. A trópusok teljes jelentése nem parafrázálható szó szerint veszteség nélkül.

4. A relevanciaelmélet alakzatfejezete

Retorika:

V/a. Az ún. közelítő használat és a metafora két külön jelenség: míg amaz egyszerűen csak „kerekítve” írja le a valóságot, a metafora egy fogalmat egy másik fogalomra visz át valamilyen nyílt vagy látens hasonlóság alapján.

Relevanciaelmélet:

V/b. A metafora a közelítő használat egy esete: mindkettőnél hasonlóság áll fenn a beszélő gondolatának propozíciós formája és a gondolatot ábrázoló megnyilatkozás propozíciós formája között.

Közelítő használat: pl. „Tíz óra van.” (10:02-kor), „Ezer forint volt.” (985 Ft-ba került.)

4. A relevanciaelmélet alakzatfejezete

Retorika:

VI/a. Az irónia olyan alakzatfajta, amelynek szándékolt jelentése épp az ellenkezője a szó szerinti jelentésnek.

Relevanciaelmélet:

VI/b. Az irónia egy személynek vagy személyeknek tulajdonított gondolat visszhangoztatása sugallt disszociatív attitűddel.